

(A)

(N^r 19.)

BELGISCHE SENAAT.

BUITENGEWONE ZITTIJD VAN 1892.

Herziening van artikel 48 der Grondwet.

Nieuwe tekst, den 29ⁿ Juli 1892 in den Senaat
voorgesteld door de Heeren Graaf Goblet d'Alviella en A. Steurs en

OPGEHELDERD

door Graaf GOBLET D'ALVIELLA.

Opdat de regeering des volks door zichzelf ten volle verwezenlijkt zij, zou ieder staatkundig vraagstuk, evenals iedere bestuursquaestie, door de natie in eene eenige vergadering rechtstreeks besproken en beslist dienen te worden. Zulk stelsel, de oudste vorm eener democratische inrichting, bestaat nog in enkele kleine Alpenkantons. De groei der Staten, de menigvuldigheid der regeeringsambten, de ingewikkelde hedendaagsche samenleving, zijn oorzaak dat de rechtstreeksche wetgeving, in alle vrije landen, voor de wetgeving bij middel van vertegenwoordigers heeft plaats gemaakt. Men zal erkennen dat die vertegenwoordiging des volks in de hoogst mogelijke mate de gevoelens der kiezers, tot zelfs de verschillende schakeeringen dier gevoelens, moet weergeven. Met reden heeft Mirabeau, naar aanleiding van de verdeeling des lands in gewesten, gezegd dat « de vertegenwoordigende vergaderingen al de bestanddeelen des lands met hunne wederzijdsche verhouding hoeven te verbeelden, zonder dat de meerdere bestanddeelen de mindere doen verdwijnen. »

Wordt nu die voorwaarde vervuld door eene wijze van werving welke aan de helft + 1 der stemmers het recht toekent om, ter uitsluiting van de overige kiezers, in iedere kiesomschrijving al de vertegenwoordigers te benoemen?

ONREGELMATIGE UITSLAGEN DER BESTAANDE WIJZE VAN VERKIEZEN.

echte vertegenwoordiging.

In iedere kiesomschrijving is noodzakelijk, onaan gezien 't getal mandaten die te begeben zijn, een gedeelte der kiezers niet vertegenwoordigd, of worden zij het, dan is 't slechts uit kracht eener fictie in strijd met de wezenlijkheid, vermits hunne gewaande lasthebbers juist de bestrijders hunner politieke denkbeelden zijn. En 't is eene geringe vergoeding, als

het, tusschen twee verkiezingen in, wel eens gebeurt dat de verplaatsing van eenige stemmen voldoende is om den toestand ten voordeele van de overwonnenen der vorige verkiezing om te keeren. Wij beschouwen zulks integendeel als een gebrek te meer van het meerderheidsstelsel, vermits eene handvol kiezers, die om het even welke reden van de eene partij tot de andere overgaan, de gansche vertegenwoordiging van een arrondissement en misschien de regeering kunnen veranderen. Zoo wonnen, bij de verkiezingen voor de Kamer in 1884 te Brussel, de onafhankelijken vijftien zetels met 9,311 stemmen, terwijl de liberalen, met 7,924 stemmen, er geen enkelen behielden. Welnu, vijf weken later, tijdens de verkiezingen voor den Senaat, was de verplaatsing van eenige honderden stemmen voldoende om denzelfden uitslag te geven, doch in tegenovergestelden zin.

Men heeft gezegd dat, indien men 't land in zijn geheel beschouwt, de ongelijke uitslagen, in eene algemeene verkiezing, tegen elkander opwegen, dit is, dat de partij welke in zekere kiesomschrijvingen van alle vertegenwoordiging wordt beroofd, in andere omschrijvingen de gansche vertegenwoordiging bekomt. Die opwerping raakt in geen geval de gemeenteraden, de werkrechtscamers of andere vergaderingen die door een eenig college lijstgewijze worden benoemd. Zij betreft, en dan nog in beperkte mate, slechts de provinciale raden, die, men weet het, reeds meer dan eens uit vertegenwoordigers eener enkele partij waren samengesteld. En voor de Wetgevende Kamers, maakt zij den willekeurigen aard van 't bestaande stelsel nog meer tastbaar. De cijfers door de partijen, bij voorbeeld bij de verkiezingen van 1886, in de verschillende arrondissementen behaald, samentrekkende, dan bevinden wij dat de katholieken met 17,047 stemmen 17 zetels, en de liberalen met slechts 17,997 stemmen 28 zetels veroverden ! — Zelfde uitslag, doch omgekeerd, bij de verkiezingen van 1888, toen de katholieken, met 24,164 stemmen 44 zetels, en de liberalen, met 23,984 stemmen er 2 bekwamen !

En men bewere niet dat die ongelijke uitslagen niets beteekenen, onder voorwendsel dat de overwonnenen van een arrondissement in de lasthebbers eener andere kiesomschrijving, waar hunne partijgenooten de meerderheid behaalden, een vertegenwoordiger hunner denkbeelden en een verdediger hunner belangen kunnen vinden. Mag men ernstig staande houden dat, behalve in enkele vraagstukken van algemeene politiek, de Vlaamsche liberaal zich vertegenwoordigd gevoelt door den afgevaardigde uit Bergen of Hoei, de Brusselsche of Luiksche katholiek door den afgevaardigde uit Sint-Truiden of Sint-Nikolaas, — welke afgevaardigden hij niet eens heeft helpen benoemen en die met de belangen van hun eigen arrondissement reeds werk genoeg hebben ? Overigens, zooals de achtbare heer de Smedt het zeer wel zegde, toen hij het voorstel ontwikkelde dat hij in 1888 in de Kamer met den heer Pirmez en anderen ten gunste van de evenredige vertegenwoordiging had aangeboden : « Indien de uitslag der » verkiezing in geen enkel arrondissement in 't bijzonder juist is, indien » de toestand der openbare meening nergens nauwkeurig wordt weerge- » geven, indien de helft + 1 der kiezers overal hun aandeel in de vertegenwoordiging bekomen, en daarbij nog het aandeel dat redematig aan » de helft — 1 toebehoort, hoe zou dan, ik vraag het, de som van al dat » onrecht, van al die ongelijkheid, van al die ongerijmdheid, een rechtvaardigen, billijken, echten en juiste uitslag geven ? »

gelijkheid dat
e afvaardiging
n het bewind
an de minder-
heid toebehoor-
en.

Het meerderheidsstelsel biedt een nog ernstiger bezwaar aan : het kan de gansche afvaardiging, zelfs de parlementaire meerderheid, overleveren aan de minderheid. Bij de Kamerverkiezingen behaalden de katholieken dit jaar 58,045, de liberalen 52,198 stemmen (1). Welnu, zoo de liberalen in hun voordeel 200 stemmen te Antwerpen, 80 te Nijvel, 20 te Virton, 15 te Aath en 10 te Hoei hadden verplaatst, dan ware dat voldoende geweest om hun 17 nieuwe zetels te verschaffen, wat hun de meerderheid in de Kamers zou verzekerd hebben, schoon zij in 't gansche land nog 5,000 en meer stemmen minderheid hadden.

Zal men dāt theorie heeten? Moeilijk is 't niet om aan te toonen dat zoo iets ten onzent tweemaal ten minste in twintig jaar tijds is gebeurd : eens in 1870 tijdens de ontbinding, en nogmaals in 1884. Indien de liberalen dat jaar omvergeworpen werden, was het hieraan te wijten dat 22,561 hunner kiezers slechts twee zetels konden innemen, terwijl 25,544 katholieken zich meester maakten van 44 (2).

Een treffend voorbeeld van die onbewuste vervalschingen wordt ons juist gegeven door de stemmingen in de afdeelingen welke in de Kamer gelast waren het ontwerp der heeren Pirmez, de Smedt en anderen, rakende de evenredige vertegenwoordiging, te onderzoeken. De som der stemmingen door de verschillende afdeelingen uitgebracht, bewijst ons dat de meerderheid het ontwerp goedkeurde; en nochtans werd het verworpen door vier afdeelingen op zes (3); wat de middenafdeeling, die later anders werd samengesteld, overigens niet belette zich ten gunste van het voorstel te uiten, althans wat de provinciale verkiezingen betreft.

gevolgen van de
uitsluiting der
minderheden uit
de vertegen-
woordiging.

Behalve die zonderlinge en ongelijke uitslagen, brengt de vernietiging der minderheden nog dit gevolg mede den kiesstrijd buitengewoon hevig te doen zijn. Wanneer het lot eener afvaardiging, zelfs dat der regeering, van eenige stemmen afhangt, ontziet eene partij geene kuiperij om hare tegenstrevers te verpletteren. Zoo komt het dat er valsche kiezers worden gemaakt, dat de kandidaten onbezonnen beloften doen, dat men niet terugdeinst voor vergelijken waarbij de beginselen worden opgeofferd, dat er lasterlijke beschuldigingen, pogingen tot schrik aanjaging of omkoopning worden gedaan, dat men met geweld stembriefjes en verkiezingen vernietigt, alle dingen die de leelijke zijde van het vertegenwoordigend stelsel zijn. — Vandaar bovendien de stelselmatige onthouding der minderheid in arrondissementen, waar zij niet meer hoopt op hare beurt meerderheid te worden; — vandaar, ten slotte, de verplettering, die gewoonlijk geschiedt, van de gematigde denkwijzen tusschen de uitersten.

VOORGESTELDE MIDDELEN TER VERHELPING.

Men heeft verschillende onrechtstreeksche middelen voorgesteld om de misbruiken van het meerderheidsstelsel te verzachten, onder andere het

(1) Volgens eene berekening in 't licht gegeven door Mr. H. Dumont, advocaat, secretaris der *Association belge pour la représentation proportionnelle*.

(2) *Revue de Belgique* (1870), t. IV en V, *Chroniques politiques*, door Ch. Potvin. — Verklaring van 't voorstel des heeren de Smedt, bl. 4. — Men zie ook de uitgave van den heer J. Mommaert : *La Représentation vraie et la Revision*, Brussel, 1891.

(3) Dat wordt gezegd in 't verslag namens de middenafdeeling aangeboden door den heer Begerem.

recht van *referendum*, de vertegenwoordiging der belangen, de vervanging der lijstgewijze stemming door de stemming over een enkelen naam.

a) **Referendum.**

Het *referendum* is een radicaal middel hetwelk de ziekte afschaft door de tijdelijke afschaffing van den zieke of ten minste door, in een bepaald vraagstuk, eene wetgeving met onmacht te slaan, die den volkswil niet nauwkeurig vertegenwoordigt. Nochtans is de rechtstreeksche wetgeving door het volk een maatregel die 't moeilijk zal wezen in de ingewikkelde voorwaarden der hedendaagsche samenleving algemeen te maken, en zelfs heeft het land dat het meest met het *referendum* is ingenomen, Zwitserland, er tot hiertoe slechts gedeeltelijke toepassingen van beproefd, zonder de vertegenwoordigende instellingen eenigszins in belangrijkheid te doen verminderen.

b) **Vertegenwoordiging der belangen.**

De vertegenwoordiging der belangen, die misschien het algemeen stelsel der toekomst is, zou ons tot de ware beginselen van parlementaire inrichting terugvoeren. Maar, behalve dat ze met de toepassing der evenredige vertegenwoordiging zou moeten gepaard gaan, wordt ze ten onzent slechts gevraagd voor den Senaat. Artikel 48, dat wij hier bespreken, betreft de verkiezingen voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers.

c) **Stemming over een enkelen naam.**

De stemming over een enkelen naam, zonder van de andere bezwaren te spreken, zou eenvoudig de misbruiken van 't bestaande stelsel algemeen maken. Wel is waar, zou aldus aan iedere partij gelegenheid worden geschonken om op het schaakbord der verkiezingen een grooter getal afdeelingen te vormen, welke de neerlagen, in andere afdeelingen geleden, zouden vergoeden. Doch, nog eens, dat zou niets veranderen aan den toestand der minderheden in elke afzonderlijke kiesomschrijving. Meer nog : de stemming over eene reeks kandidaten geeft aan de verschillende schakeeringen eener zelfde partij kans om zich onderling te verstaan, ten einde gezamenlijk ééne lijst te vormen op grond van een soort van evenredige vertegenwoordiging, zooals men het bij Brusselsche verkiezingen meer dan eens heeft gezien. Met het stelsel der stemming over een enkelen naam, blijft er voor de minst talrijke schakeering niets over dan zich te onthouden of, bij de herstemming, voor eenen kandidaat te stemmen van wien ze bij de eerste stemming niet wilde; zoo gebeurt het onophoudelijk bij de verkiezingen in Frankrijk.

ONDERSCHIED TUSSEN HET RECHT VAN BESLISSING EN HET RECHT OP VERTEGENWOORDIGING.

Om de echtheid der vertegenwoordiging te herstellen, ligt er eigenlijk geen ander middel voor de hand dan, zooals door den vooruitgang van het hedendaagsch openbaar recht wordt gevegd, een onderscheid te maken tusschen het recht van beslissing, dat aan de meerderheid toebehoort, en het recht van beraadslaging, dat toebehoort aan alle burgers. « Thans, » zoo doet de heer J. Mommaert in zijne belangrijke en afdoende studie, *la Représentation et la Revision* (bl. 8), opmerken,

« thans, met het meerderheidsstelsel, is de verkiezing geene overdracht van bevoegdheid, waar alle partijen ten zelfden titel toe bijdragen; neen, 't is eene daad waarbij beslist wordt welke partij heer en meester van de volksvertegenwoordiging zal zijn. Men weze dus niet verbaasd dat het meerderheidsstelsel het beginsel van vertegenwoordiging niet verwezenlijkt, daar het uitgaat van een gansch ander beginsel, dat in strijd is met het ware doel onzer kieswetten : het beginsel van beslissing. »

De stelsels welke vooruitgezet zijn om de echte vertegenwoordiging te verzekeren kunnen in twee soorten samengevat worden: de vertegenwoordiging der minderheid en de evenredige vertegenwoordiging.

VERTEGENWOORDIGING DER MINDERHEID.

Gemakkelijk is het aan de minderheid een gedeelte der vertegenwoordiging te verzekeren, hetzij door het getal zetels te beperken, waarvoor ieder kiezer gemachtigd is te stemmen (*beperkte stemming*), hetzij door aan iedereen toe te laten over al zijne stemmen te beschikken ten voordeele van een enkelen candidaat (*vereenigende stemming*). Maar de ondervinding heeft geleerd dat die stelsels slechts eene empirische waarde hebben; het stelsel van beperkte stemming vereischt bovendien eene vaste en voorafgaande verdeling der zetels, zonder rekening te houden met de wezenlijke getalsterkte der tegenover elkander staande partijen; en wat de vereenigende stemming betreft, deze zou slechts nauwkeurige uitslagen kunnen geven, indien de partijen op voorhand de strijdkrachten kenden waarover zij beschikken en ieder harer kiezers tucht genoeg bezat om blindelings te gehoorzamen aan de bevelen van 't besturend comitee. Beide stelsels zijn in dat opzicht, hoewel het onrechtvaardige van het meerderheidsstelsel verzachtende, klaarblijkelijk slechter dan de stelsels welke voor doel hebben de evenredige vertegenwoordiging te verzekeren. Engeland, dat de beperkte stemming had ingevoerd in de kiesomschrijvingen die drie parlamentsleden kozen, heeft in 1885 dien maatregel ingetrokken, naar aanleiding van een debat waarin de heer Gladstone, die het stelsel van beperkte stemming altijd bestreden had, niet aarzelde den wensch uit te drukken dat er eerlang zou overgegaan worden tot het onderzoek naar practische middelen om de vertegenwoordiging der minderheden toe te passen in 't algemeen.

DE EVENREDIGE VERTEGENWOORDIGING.

Blijft dus nog slechts de evenredige vertegenwoordiging, die, volgens de leus door hare Belgische voorstanders aangenomen, alleen in staat is het bewind aan de meerderheid en het toezicht aan de minderheden te verzekeren, bij middel der vertegenwoordiging van alle groepen die een voldoende getal aanhangers bezitten. Het ideaal ware: vergaderingen samen te stellen die de denkbeelden der kiezers in zulke nauwkeurige verhouding zouden weerspiegelen, dat ze om zoo te zeggen eene verkleinde photographie der natie zelve zouden zijn. Blijft te weten in hoeverre de voorgestelde formules dat doel kunnen naderen.

OPWERPINGEN TEGEN DE EVENREDIGE VERTEGENWOORDIGING.

Men heeft getracht de evenredige vertegenwoordiging te bestrijden bij middel van voorafgaande quaestiën; bij voorbeeld, dat ze het openbaar leven zou dooden door de plotselinge verplaatsing der meerderheid te beletten, of dat ze iedere regeering zou onmogelijk maken, doordien zij de partijen tot in 't oneindige zou helpen verbrokkelen.

Stippen wij eerst en vooral aan, dat die opwerpingen elkander tegenspreken, hoewel 't niet zelden gebeurt dat ze in eene en dezelfde bewijsvoering worden gebezigd.

a) Onbestendigheid
der meerderheden.

De meerderheden zullen veel bestendiger zijn wanneer haar lot niet meer zal afhangen van eenige stemmen in een of twee hevig betwiste arrondissementen, waarop al de inspanning der strijdenden zich vereenigt, en wanneer zij zullen af- of toenemen volgens eene schaal die nauwkeurig in verhouding zal zijn tot de veranderingen in de denkwijze der kiezers van 't gansche land; — 't is te zeggen, dat er eene ernstige en algemeene beweging der gemoederen zal noodig zijn om de meerderheid omver te werpen.

b) Verbrokkeling
der partijen.

Maar, zegt men, zal de sterke en snelle vermenigvuldiging der groepen, welke door de evenredige vertegenwoordiging bevoordeeld wordt, niet beletten dat er eene meerderheid ontsta, talrijk genoeg om te regeeren?

Het bestaan eener gouvernementeele meerderheid hangt eigenlijk niet af van de wijze van stemmen, maar van de gezindheid des lands. Het meerderheidsstelsel, zelfs met de stemming over een enkelen naam, belet niet, bij voorbeeld, in Frankrijk, de groepenpolitiek in de nationale vertegenwoordiging de overhand te hebben, terwijl de invoering der evenredige vertegenwoordiging in de verkiezingen der kantons Neuenburg en Ticino, de oude partijen dier kantons integendeel niet verbrokkeld heeft.

De eenige vraag is of er in 't land zelf slechts twee partijen bestaan en of het politisch belang luid genoeg bij iedere harer spreekt, om de eendracht, ter bekamping van den gemeenschappelijken vijand, op te dringen. Ongetwijfeld zullen de verschillende onderdeelen van iedere partij met de evenredige vertegenwoordiging niet zoozeer gedwongen worden hunne bijzondere voorkeur op te offeren aan schikkingen in der minne; doch, de vertegenwoordiging der verschillende zienswijzen zal er slechts echter en juister door zijn. Politiek is de kunst om vergelijken te maken; doch, is 't niet beter dat die vergelijken getroffen worden na de verkiezing, tusschen de bevoegde vertegenwoordigers der verschillende groepen, in stede van in den schoot der kiescomiteiten, waar de begeerte om de overwinning te behalen, alle kieschheid onderdrukt en alle dubbelzinnigheid toelaat? Logisch gesproken, indien men slechts ééne denkwijze in den schoot der Wetgevende Kamers wil dulden, dan dient men ook voor 't gansche land slechts een eenig kiezerscollege te eischen.

Men merke overigens op dat, met het stelsel der evenredige vertegenwoordiging, de neiging der partijen om zich onbeperkt te verbrokkelen, beteugeld en belet wordt door de onmacht van de onderdeelen, die te klein zijn om welk aandeel ook in de vertegenwoordiging te bekomen.

Ik wil niet spreken van de vrees dat er alzoo twist en tweedracht zou

verwekt worden in vele gemeenten, zelfs in kantons en arrondissementen die tot hiertoe door de lasthebbers eener enkele partij aartsvaderlijkerwijze vertegenwoordigd en bestuurd werden. Indien, — en alles doet zulks veronderstellen — dat gemis van strijd, bij eene achtenswaardige minderheid, aan ontmoediging is te wijten, dan is het in alle opzichten voordeelig aan zulken toestand, die volstrekt afbreekt met ons hoofdbeginsel dat alle macht uit het volk komt, een einde te stellen. Maar, zal men zeggen, ware dat geene aanmoediging voor twiststokers, onhandelbaren, zelfs grappenmakers, die immer het noodig getal ontevreden en onvredenen zullen vinden om hun, als vertegenwoordigers eener minderheid, een zetel te doen bekomen? Zulk bezwaar kan slechts in kleine gemeenten bestaan, en de heer Pirmez heeft een middel ter verhelping daarvan aangewezen, waar hij voorstelt aan geen candidaat een zetel te verleen, als hij het vierde der stemmen niet heeft bekomen.

Onuitroeibaar-
d der meer-
len.

Nu hebben wij nog de tegenovergestelde opwerping, dat de evenredige vertegenwoordiging een einde zou stellen aan het politieke leven, omdat de partijen, voortaan zeker zijnde een getal zetels in verhouding tot hare wezenlijke getalsterkte te verkrijgen, en zich tevens diep overtuigd houdende dat het haar nagenoeg onmogelijk zou wezen het noodig getal stemmen te verplaatsen om een zetel meer te veroveren, geen den minsten spoorslag in eene gebeurlijke aanwinst bij de verkiezingen meer zullen vinden. Hier alweer hoeft het voorbeeld der landen, waar de evenredige vertegenwoordiging op staatkundig gebied in werking is, ons gerust te stellen. Hoe uitgebreider het kiezerscollege is, hoe meer vlottende bestanddeelen er in voorkomen, die, om 't even met welk stelsel van evenredige vertegenwoordiging, zekerlijk een of meer mandaten kunnen verplaatsen. In vele gevallen, zal het overigens voldoende zijn, om een zetel te winnen of te verliezen, een betrekkelijk gering gedeelte van het kiesquotiënt te wijzigen, en dat zal volstaan om de aandacht op de belangrijkheid der verkiezing gevestigd te houden. Men vergete ook niet dat het den kiezer mogelijk zal wezen tusschen de verschillende candidaten op de lijst zijner partij eene keus te doen; men houde zich verzekerd dat er onvoorziene toevallen genoeg zullen zijn opdat politieke mannen en kiezers wakker zouden blijven. Mogelijk is het, ja, dat de meerderheden, met dat stelsel, duurzamer zullen zijn, en de samenstelling der verschillende afvaardigingen minder blootgesteld zal wezen aan verandering van personen; maar zulk vooruitzicht is niet van aard om te misshagen aan hen die vooral vreezen dat zij in de evenredige vertegenwoordiging een hinderpaal zullen treffen voor de vestiging van eene bestendige meerderheid en van een sterk gezag.

Nog andere tegenwerpingen, van een meer ernstigen aard, betreffen de practische zijde der evenredige vertegenwoordiging.

Men heeft staande gehouden dat zij, wel is waar, rechtvaardig is in beginsel, doch dat ze feitelijk niet verwezenlijkt kan worden; dat geene enkele formule eene volstreekte verhouding verzekert; dat de verscheidenheid zelve der aanbevolen stelsels een bewijs is dat ze allen onvolmaakt zijn; ten slotte, dat ze veel te ingewikkeld zijn om met goed gevolg te worden ingevoerd of zelfs door alle burgers begrepen te worden.

d) Er zijn vele stelsels.

Dat er zeer veel formules zijn aangeboden, is geene beweegreden tegen evenredige vertegenwoordiging, maar bewijst eenvoudig dat men langs alle kanten en door verschillende middelen heeft beproefd om hetgeen de heer Pirmez eens een « ontsteld uurwerk » noemde, te herstellen. In België heeft men algemeen de toepassing aangeraden van eene formule uitgedacht door een onzer landgenooten, Prof. d'Hondt, en 't is zijn stelsel dat aan de heeren de Smedt en Pirmez in het voorstel door hen in de Kamer van Volksvertegenwoordigers overgelegd, tot leiddraad heeft gediend. Nochtans heeft men ook andere stelsels, die elders goede uitslagen opleverden, aangeprezen uithoofde van verschillende voordeelen die er aan verbonden zijn. Wij hebben thans de verdiensten dier stelsels niet te onderzoeken.

e) Volstrekte evenredigheid is onmogelijk.

Ongetwijfeld is geen enkel stelsel volkomen juist, om de goede reden dat, zooals iemand het schertsend heeft gezegd, men geen gekozene aan stukken mag snijden en dat het derhalve noodig is, bij de verdeling der zetels tusschen de verschillende groepen, zekere stemmen die het noodig quotiënt niet bereikt hebben om een zetel te winnen, onverlet te laten. Maar dat bezwaar wordt kleiner naarmate er meer kiezers aan de stemming deelnemen, en de vraag is ten anderen of zelfs het minst volmaakte der aanbevolen stelsels geene juistere uitslagen oplevert dan het meerderheidsstelsel, wat niet moeilijk te bewijzen valt.

f) De formules zijn minder eenvoudig.

De moeite om aanstonds de werking te begrijpen der stelsels, die bestemd zijn om echte vertegenwoordiging te verzekeren, heeft veel bijgedragen tot de vijandelijkheid of liever de onverschilligheid waarmee ze lang werden bejegend.

Gemakkelijker valt het een nieuw denkbeeld af te wijzen dan te trachten de redenen te begrijpen waarom men het dient aan te nemen. Die moeilijkheid bestaat echter maar in schijn, zooals men zich er van kan overtuigen bij de lezing van het wetsontwerp opgemaakt door de *Association réformatrice belge pour la représentation proportionnelle* en dat de heeren de Smedt en Pirmez eenigszins hebben gewijzigd; vooral indien men met het potlood beproeft om zelf de bepalingen er van toe te passen op de wezenlijke cijfers van om 't even welke wezenlijke of veronderstelde verkiezing.

En dan is 't nog noodig hier, om practisch te handelen, een onderscheid te maken tusschen de taak van den kiezer en die van den stemopnemer. Voor den kiezer, is 't genoeg goed te begrijpen dat hij, hoewel stemmende voor de lijst zijner partij, zijne voorkeur mag te kennen geven voor zekere kandidaten der lijst. Van de stemopnemers vergt men eenige rekenkundige verrichtingen, die in de lagere school worden onderwezen. De stemopnemers zullen overigens gelegenheid vinden om zich te oefenen, wanneer men hen bijeenroept om hun onderrichtingen te geven. Het verdient opmerking dat de toepassing van bedoeld stelsel door de invoering der tegenwoordige wijze van stemmen zeer vergemakkelijkt is; de nieuwigheid zou voor den kiezer minder gevoelig zijn dan de verandering die de wet van 1878 aan den vorm van het stembriefje heeft toegebracht. Ja, men zou zich zelfs kunnen afvragen of zij die de wet van 1878 vervaardigd hebben, zich niet voorstelden de invoering der evenredige vertegen-

woordiging voor te bereiden, of ten minste of zij, zonder het te weten, den invloed niet ondergingen van vroegere schriften ten voordeele der hervorming. Ook in dien tijd kwam men op tegen het stembriefje met vakken, dat men beweerde niet eenvoudig genoeg te zijn; men riep uit dat de kiezer het nooit zou kunnen begrijpen of er zich nooit van kunnen bedienen. En nochtans is het zoo gemakkelijk en spoedig in onze zeden doorgedrongen, dat niemand tegenwoordig zou durven voorstellen tot het vroegere stelsel van niet-eenvormige stembriefjes terug te keeren. Men mag verzekerd wezen dat het met de evenredige vertegenwoordiging ook zoo gebeuren zal.

Wij hebben ten anderen slechts na te gaan hoe de evenredige vertegenwoordiging bij vreemde volkeren al meer en meer wordt toegepast.

DE EVENREDIGE VERTEGENWOORDIGING IN DE WETTEN VAN ANDERE LANDEN (1).

Sedert 1870 past Engeland ze toe bij de verkiezing der School Boards : Brazilië heeft ze ingevoerd voor de verkiezingen in iederen graad. Denemark behield ze sedert 1855 in zijne wetgeving, mits verschillende wijzigingen; daar werd zij zelfs toegepast op de verkiezing der commissiën in de Wetgevende Kamers. Italië zag af van de gedeeltelijke toepassing op algemeene verkiezingen, die aldaar gebeurde, doch behield ze voor de gemeentekiezingen en zoo kwam het dat, tijdens de jongste verkiezing, eenige vertegenwoordigers der katholieke minderheid in den gemeenteraad van Rome geraakten. In de Vereenigde Staten van Noord-Amerika hebben een aantal Staten die de Unie uitmaken, ze toegepast op de verkiezing der wetgevers, gemeenteraadsleden, rechters, bestuurders van vennootschappen bij aandeelen, enz. Te Buenos Ayres, waar de Grondwet eene bepaling bevat in den aard van den nieuwen tekst welken wij in onze Grondwet wenschen te doen opnemen, wordt zij sedert meer dan vijftien jaar toegepast voor 'tverkiezen van afgevaardigden en senatoren. Eindelijk, in Zwitserland, gelukte het aan de evenredige vertegenwoordiging de hevige tweedracht onder de burgers van het kanton Ticino zoo goed te stillen, dat zij, sedert twee jaar, achtereenvolgens werd aangenomen door de kantons Neuenburg en Geneve, en daarenboven als grondbeginsel werd aangenomen in de Grondwet van het kanton Sint-Gallen.

Ziehier op welke wijze de heer Adriaan Naville onlangs, in een verslag, de werking der evenredige vertegenwoordiging in het kanton Neuenburg kenschetste : « Voor de verkiezing werd men gewaar dat, niettegenstaande eene zeer krachtdadige werking der kiescomiteiten, de strijd van

(1) De inlichtingen over wetten van andere landen, door den heer Minister van Binnenlandsche Zaken, in zitting van 29 Juli laatstleden, aan den Senaat beloofd, nog niet rondgedeeft zijnde, ontleen ik deze inlichtingen aan het uitmuntend en zaakrijk werk der *Société française pour l'étude de la représentation proportionnelle*, in 1888 afgekondigd, onder 't bestuur van den heer Maurice Vernez, en als titel voerende : *La Représentation proportionnelle, études de législation et de statistique comparées*, en — voor de jongere feiten, — aan het maandschrift uitgegeven door de *Association réformatrice belge pour la Représentation proportionnelle*.

minder bitsigen en minder persoonlijken aard was dan bij voorgaande verkiezingen; iedere partij wist dat zij haar aandeel zou krijgen. » — « 't Getal stemmenden was zeer groot, veel grooter dan ooit. Overal waren de kiesverrichtingen heel gemakkelijk. De stemopneming geschiedde zeer snel en reeds in den avond werden de cijfers der verworven stemmen aan 't publiek medegedeeld. De ambtelijke verdeeling werd eerst later door de districts-commissiën gedaan, nadat deze de verslagen van al de afdelingen van colleges hadden ontvangen; maar de dagbladen, per telegraaf ingelicht, hadden reeds vroeger de uitslagen afgekondigd. — In den nieuwen Hoogeren Raad zijn de drie partijen, de radicale, de liberale en de grutlipartij, vertegenwoordigd op eene wijze die nauwkeurig overeenkomt met hare wederzijdsche getalsterkte. De radicale partij, die de volstrekte meerderheid in het kiezerskorps behield, zal ze ook in den Hoogeren Raad behouden; maar ditmaal zullen de twee andere partijen het bewustzijn hebben dat zij recht wedervaarden; in alle harten werd het zaad der bevrediging gestort... — De partijen zijn vertegenwoordigd door de mannen die haar vertrouwen genieten. Bij middel van het nieuw stelsel werden de « staarten » der lijsten, zooals men oncerbiedig zegde, grootendeels afgesneden. Ongetwijfeld gebeurden er eenige betreurenswaardige opofferingen, maar eigenlijk zal de nieuwe Hoogere Raad meer bekwame en verlichte mannen tellen dan de vorige Raden. »

In Ticino, waar, onder het meerderheidsstelsel, de radicale partij, die inderdaad eene geringe meerderheid in 't land bezat, slechts 35 afgevaardigden verwierf tegen 75 behoudsgezinden, deed het invoeren der evenredige vertegenwoordiging de onregelmatigheid niet geheel en gansch verdwijnen, vermits de nieuwe Kamer nog 50 behoudsgezinden telt tegen 45 radicalen; zij heeft ze eenvoudig verminderd, want, met de oude wijze van stemmen, zouden, naar het schijnt, de cijfers wederzijds 58 en 37 hebben bedragen. Doch, uit het verslag, den 27ⁿ November laatstleden gelezen in de Hervormingsvereeniging te Geneve, ware die wederwaardigheid vermeden geworden, indien men, in plaats van het stelsel van kiesquotiënt toe te passen (deze verklaring is voor ons goed om te onthouden) het stelsel d'Hondt had ingevoerd, dit is het stelsel vooruitgezet door den geleerden Gentschen hoogleeraar en in België nagenoeg algemeen aangenomen door de voorstanders van evenredige vertegenwoordiging. — Met dat stelsel hadden de radicalen uit Ticino 48 afgevaardigden verworven en de behoudsgezinden 47.

Uit die inlichtingen blijkt dat, van een practisch standpunt, de proef met die hervorming door ons niet meer dient genomen te worden; zij werd reeds genomen door anderen, en wij moeten eenvoudig gebruik maken van hunne ondervinding. De wijslijk toegepaste evenredige vertegenwoordiging levert de voordeelen op die hare voorstanders er aan toeschrijven; zij is vrij van de bezwaren die hare tegenstrevers voorspelden.

Zal men den Belgischen burger het onrecht aandoen hem den graad van bekwaamheid en staatkundig doorzicht te ontzeggen die in andere landen de burgers in staat stelde de evenredige vertegenwoordiging er toe te passen?

BIJZONDERE REDENEN OM IN BELGIË DE EVENREDIGE VERTEGEN-
WOORDIGING AAN TE NEMEN.

Zooals hierboven wordt aangetoond, werd niet alleen de invoering dier hervorming voorbereid en vergemakkelijkt door de kieswet van 1878, die 't bestaan van partijlijsten en 't gebruik van stembriefjes met vakken, waarvan de eene dienen voor de gezamenlijke lijst, de andere voor iederen afzonderden candidaat, officieel bekrachtigde; doch de evenredige vertegenwoordiging — zonder aarzelen mag men het zeggen — is thans in België bepaald noodzakelijker dan overal elders, in 't belang van vaderlandsliefde, bedaring der partijdrift en maatschappelijke bescherming.

Het vraagstuk der
talen en onze
politieke ver-
deeldheid.

Eene stellige daadzaak, waarvan wij de oorzaken hier niet te beoordeelen hebben, is dat de strijd onzer partijen sedert 1830 onophoudelijk erger is geworden. En, wat nog veel gevaarlijker is voor de toekomst van ons land, de grenzen van het wederzijdsch overwicht der partijen schijnen meer en meer overeen te komen met de verdeeling onzer natie in Vlaamingen en Walen. Thans heeft nog slechts een enkel Vlaamsch arrondissement liberale vertegenwoordigers. Moest, door de uitbreiding van het stemrecht, die vijandschap nog meer afgeteekend worden, dan zouden wij gevaar loopen opnieuw eenen toestand te zien ontstaan evenals vóór de scheuring van 't rijk der Nederlanden.

Wil men eenigszins opkomen tegen de neiging om den rassenstrijd noodlottigerwijs te paren met onze politieke verdeeldheid, dan moet men eene vertegenwoordiging verzekeren aan de liberale minderheid der Vlaamsche, evenals aan de katholieke minderheid der Waalsche gewesten.

In de Vereenigde Staten van Amerika, waar kort vóór de Scheiding al de vertegenwoordigers der Noordelijke Staten tot de republikeinsche, al de vertegenwoordigers van het Zuiden tot de democratische partij behoorden, hadde de evenredige vertegenwoordiging wellicht den burgeroorlog verhinderd, zooals later bleek uit het verslag van een comiteit des Senaats: « Die hervorming, » zoo leest men daarin, « hadde in 't Congres » een groot getal democraten uit het Noorden en republikeinen uit het » Zuiden gebracht, welke, de schaal van 't bewind in evenwicht houdende, » beiden sterk genoeg zouden geweest zijn om geweld te voorkomen en » den burgeroorlog te verwerpen (1). »

Optreden van een
nieuw kiezers-
korps.

Eerlang zal het stemrecht in ruime mate worden uitgebreid. Bij welk stelsel men zich ook bepale, de cijnsbetalers, die tot hiertoe alleen het gezag uitoefenden en de politieke ondervinding van het verleden vertegenwoordigen, zullen in het nieuw kiezerskorps nog slechts eene zwakke minderheid uitmaken. Is, met het oog op de vrees dat die uitbreiding enkel voordeelig zij aan de uiterste partijen, thans het oogenblik niet gekomen om, nu het nog tijd is, de noodige waarborgen te nemen ten einde, gansche voldoening gevende aan de democratische beweging, de belangen der minderheid althans voor steeds mogelijke dwingelandij van wege

(1) Verslag van den heer Buckalew, overgelegd in zitting van 2 Maart 1869.

de meerderheid te behoeden? Zonderling verschijnsel! 't Is onder de behoudsgezinden dat men in ons land de onhandelbaarste bestrijders der evenredige vertegenwoordiging aantreft. Vreezen zij niet dat zij er zekeren dag zullen toe komen elkander van verblindheid te moeten beschuldigen, indien zij de gelegenheid niet waarnemen om eene hervorming in te voeren, die door iedere verlichte minderheid, alsmede door de behoudsgezinde standen, vaak te vergeefs wordt gevraagd in landen waar de oppermacht der getalsterkte heerscht?

Welke voorspelling men ook meene te mogen doen omtrent de gevolgen der uitbreiding van het stemrecht tot nieuwe klassen, in den grond valt het, in elk geval, niet te betwijfelen dat het een sprong in de duisternis is. Welnu, zullen onze twee partijen niet gemakkelijker moeten besluiten tot het wagen dier proef, indien zij in het tot stand brengen der evenredige vertegenwoordiging de verzekering vinden dat zelfs, ingeval zij de minderheid in het kiezerskorps zouden zijn, deze minderheid een aandeel in de vertegenwoordiging zal hebben, gelijk staande met hare wezenlijke belangrijkheid?

**Optreden eener
derde partij.**

Als onvermijdelijk gevolg der uitbreiding van het kiezerskorps, zullen onder de gekozenen onzer beraadslagende lichamen zekere vertegenwoordigers der werkers- of socialistische partij optreden, eener partij die, zelfs onder het bestaande stelsel, reeds in vele nijverheidsplaatsen den gemeenteraad heeft veroverd. Is het niet verstandig en billijk, op 't oogenblik dat de burgerij afstand van haar voorrecht zal doen, haar in de arbeidersstroken een billijk aandeel in de vertegenwoordiging en het toezicht te verzekeren? Ongetwijfeld zullen er wederkeerig eenige werklieden in andere arrondissementen en waarschijnlijk in alle groote steden verkozen worden; doch welk bezwaar ligt er in, de plaatselijke vertegenwoordigers der minst-gegoede standen toe te laten rechtstreeks de strekkingen en eischen dier standen in al onze beraadslagende vergaderingen aan den toets van openbare debatten te onderwerpen?

Hier hoeft men bij te voegen dat juist het onvermijdelijk bestaan eener derde partij, in een groot getal arrondissementen, in het meerderheidsstelsel al de misbruiken zal invoeren, ja, verzwaren, die men aan de evenredige vertegenwoordiging ten laste legde, toen men er aan verweet het evenwicht tusschen de partijen te vernietigen. Telkens dat er, onder het meerderheidsstelsel, meer dan twee groepen tegenover elkander staan, mag men er zeker van zijn dat de verkozenen altijd de vertegenwoordigers eener minderheid zullen wezen, hetzij de verslagen groep zich onthoude, hetzij zij van twee kwade dingen het geringste kiese, door te stemmen voor de kandidaten die hare strekking het minst vijandig zijn. Zelfs met de stemming over eene gansche lijst, bewijst de verkiezing te Brussel, in 1888, voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers, wat dergelijk stelsel ons mocht voorbehouden. Bij de eerste stemming, verwerven de gematigde liberalen van 6,512 tot 6,933 en de vooruitstrevende liberalen van 3,372 tot 3,592 stemmen, terwijl de katholieken, met de onafhankelijken vereenigd, er slechts 7,919 tot 8,191 behaalden. Evenwel waren het deze laatsten die, bij de tweede stemming, 15 plaatsen op 16 wonnen, ten gevolge van de onthouding der vooruitstrevers. Laat ons integendeel, hetzij het stelsel d'Hondt, hetzij 't Geneefsche stelsel van het

kiesquotiënt op de eerste stemming bij die verkiezing toepassen, dan bevinden wij dat de gematigde liberalen zes plaatsen, de vooruitstrevende liberalen drie, de katholieken, met de onafhankelijken vereenigd, zeven plaatsen hadden moeten verwerven, wat voorwaar de wezenlijke vertegenwoordiging van het kiezerskorps op dat tijdstip van den politischen strijd te Brussel hadde verzekerd. En men hadde den schielijken en volledigen omkeer der maand Juni laatstleden niet beleefd (1).

**Onevenredigheid
der tegenwoor-
dige kiesom-
schrijvingen.**

Herhaaldelijk zijn er talrijke klachten opgerezen tegen de ongelijke en willekeurige indeeling der kiezers onder de verschillende arrondissementen. Dat bezwaar kan in de toekomst enkel erger worden. Nochtans durft geene enkele regeering daartegen een hulpmiddel voorstellen, om de uitmuntende reden die als volgt werd uitgedrukt door den achtbaren heer Beernaert, toen hij in de Kamer het denkbeeld der stemming over een enkelen naam bestreed :

« 't Is altijd, » zegde hij, « gevaarlijk — en 't maakt verdacht — zich met » kiesaardrijkskunde in te laten... Om dat te doen, zouden de partijen » elkander moeten raadplegen, zooals dat eertijds, in dezelfde omstan- » digheden in Engeland geschiedde. En mag men hopen dat zoo iets in » ons land zal gebeuren? Ook in dergelijke voorwaarden zou de taak niet » gemakkelijk wezen en talrijke bezwaren opleveren. En zelfs indien » men tot eenen uitslag geraakte, dan zou men er ongetwijfeld in » geslaagd zijn een onaannemelijk overwicht te doen verdwijnen, maar » niettemin de erge bezwaren van het bestaande stelsel handhaven, » vermits in iedere dier onderverdeelde kiesomschrijvingen nogmaals » de meerderheid, en de meerderheid alleen, vertegenwoordigd zou » wezen. »

Met de evenredige vertegenwoordiging verliest integendeel de betrekkelijke uitgestrektheid der kiesomschrijvingen alle belang. Er bestaan geene redenen meer om de groote arrondissementen te splitsen; veeleer is het tegenovergestelde waar, in dezen zin dat men de kleine colleges, die thans twee of drie vertegenwoordigers verkiezen, zou moeten vereenigen. Doch, die omwerking zou zonder gevaar en zonder onrechtvaardigheid geschieden, vermits geene enkele groep opgeofferd zou worden.

Al die overwegingen leggen de uitbreiding uit van de beweging die in ons land ontstond dank aan de Belgische Vereeniging voor de evenredige vertegenwoordiging. Van die hervorming maakte de vooruitstrevende partij een der voornaamste artikelen van haar programma. De werkerspartij nam ze aan als een toevoegsel aan het algemeen stemrecht. Te Brussel namen de onafhankelijken ze insgelijks in hun kiesprogramma op.

Eenige weken geleden, stemden de te Brugge vergaderde afgevaardigden der Liberale Vlaamsche Vereenigingen een adres aan de parlementaire linkerzijde, om deze te verzoeken de vraag te ondersteunen opdat er in de Grondwet bepalingen zouden ingevoerd worden die de evenredige vertegenwoordiging bevorderen, welke overigens in al de schakeeringen onzer twee partijen overtuigde voorstanders telt, zooals blijkt uit de voorstellen der heeren Pirmez, de Smedt en medeleden, alsmede uit het

(1) Zie Aangangsel.

verslag, door den heer Begerem aangeboden uit naam der middenafdeeling van de Kamer, — zonder de drukpers te vergeten, die van dag tot dag de invoering van bedoelde hervorming meer en meer is toegedaan.

Eindelijk, onlangs nog bracht de rechterzijde van Senaat en Kamer aan 't grondbeginsel der hervorming eene hulde die in 't land algemeen werd goedgekeurd, toen zij, bij 't samentellen der parlementaire commissiën tot herziening der Grondwet, niet alleen aan de linkerzijde van beide Kamers een aantal plaatsen toekende, in verhouding tot hare getalsterkte, maar tevens haar het recht gunde de leden aan te duiden aan wie zij dat mandaat wenschte op te dragen.

Is de evenredige vertegenwoordiging rechtvaardig en goed wanneer er spraak is van het voorbereiden der herziening van onze Grondwet, waarom zou zij het niet wezen om algemeene wetten te maken of 's lands plaatselijke belangen te regelen?

Vergeefsch ware de hoop dat men bij de partijen immer denzelfden goeden wil zal aantreffen om eene plaats aan tegenstrevers af te staan.

Daarom vragen wij dat de verplichting daartoe in de wet en zelfs in de Grondwet uitgedrukt worde.

VOORGESTELDE WIJZIGINGEN AAN DEN TEKST VAN ARTIKEL 48.

Er dient aangestipt te worden dat geene enkele grondswetsbepaling er zich tegen verzet de evenredige vertegenwoordiging in onze kieswetten te brengen; dat feit werd uitdrukkelijk erkend in de debatten die, zoo in Senaat als in Kamer, de verklaring tot herziening van artikel 48 voorafgingen. « De verkiezingen gebeuren bij zulke afdeelingen van provinciën en in zulke plaatsen als de wet bepaalt, » zegt dat artikel. Die schikking werd door het Congres van 1830 gestemd, onder den indruk van pas gepleegde misbruiken, ten einde de inmenging der uitvoerende macht bij het vormen der kiesomschrijvingen uit te sluiten. Nooit kwam het in den geest van het Congres daardoor het invoeren der evenredige vertegenwoordiging of zelfs der vertegenwoordiging van de belangen te belemmeren, van welke stelsels er toen geene spraak was.

Toch kwam het der regeering voor dat artikel 48, zooals het thans luidt, hinderpalen mocht stellen aan zekere toepassingen der evenredige vertegenwoordiging, voor zooveel die toepassingen zouden eischen dat er in iedere provincie maar een enkel kiescollege zou bestaan, en daarom stelde de regeering voor dat artikel te herzien.

De noodzakelijkheid dier herziening door beide Kamers aangenomen zijnde, hebben wij ons veroorloofd u eenen tekst voor te stellen die van aard is om alle dubbelzinnigheid weg te nemen. Daartoe zou men zeggen: « *De verkiezingen gebeuren bij zulke grondgebiedsafdeelingen en in zulke plaatsen als de wet bepaalt.* »

Nochtans denken wij tevens dat men eenen stap verder moet gaan op de baan der evenredige vertegenwoordiging, en vermits het vraagstuk aldus is opgeworpen, hebben wij de eer u voor te stellen bij den nieuwen tekst van artikel 48 eene tweede paragraaf te voegen, luidende als volgt:

« *De wet bekrachtigt de toepassing van 't grondbeginsel van evenredige vertegenwoordiging.* »

't Is voldoende dat de verplichting voor den wetgever in die algemeene bewoordingen in de Grondwet vermeld worde. Dat stelsel werd overigens aangenomen door de grondwetgevers, toen zij, in artikel 108, de algemeene beginselen opsomden, waarvan de wet de toepassing op gemeentelijke en provinciale instellingen moest bekrachtigen.

Artikel 48 komt, onder hoofdstuk I der Grondwet, in de afdeeling voor die tot titel voert : *Van de Kamer van Volksvertegenwoordigers*. Anderzijds schrijft artikel 53 van afdeeling II, betiteld : *Van den Senaat*, voor :
« De leden van den Senaat worden, naar gelang der bevolking van iedere » provincie, verkozen door de burgers die de leden der Kamer van » Volksvertegenwoordigers verkiezen. »

Dus dienen de voorstanders van evenredige vertegenwoordiging — wenschen zij de toepassing van die hervorming op verkiezingen voor den Senaat door de Grondwet te doen bekrachtigen — daartoe het uitdrukkelijk voorstel te doen, volgens het kiesstelsel dat zal aangenomen worden voor de werving dier vergadering. Overigens valt er op te merken dat het grondbeginsel van evenredige vertegenwoordiging op ieder kiesstelsel toepasselijk is, want het strekt enkel om de werking er van nauwkeuriger en billijker te maken.

GOBLET D'ALVIELLA.

AANHANGSEL.

Zij die de toepassing van het stelsel d'Hondt op onze kieswetten in hare bijzonderheden willen bestudeeren, hoeven enkel den tekst te onderzoeken van het wetsontwerp dat door de heeren Pirmez, de Smedt en medeleden in de Kamer van Volksvertegenwoordigers werd overgelegd in zitting van 17 Januari 1888. (*Documents parlementaires de 1887-1888, n° 69*), en afgekondigd met den tegenoverstaanden tekst der thans van kracht zijnde kieswet. Ook kan men eene uiterst heldere samenvatting van het stelsel raadplegen, uitgegeven onder den titel *Petit Catéchisme de la représentation proportionnelle* (vlugschrift van 15 blz., Brussel, *Société belge de librairie*, 1891).

Ziehier, bij voorbeeld, de toepassing van dat stelsel op de algemeene verkiezingen van 1888, te Brussel, voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Wij nemen die verkiezing tot voorbeeld, niet alleen uit hoofde van 't getal stemmenden, maar ook omdat men zich tegenover drie ernstige lijsten bevond. Ter vertegenwoordiging van het getal stemmen aan iedere lijst toegekend, nemen wij het aantal stemmen door den meest begunstigten candidaat behaald; de einduitslag zou overigens dezelfde wezen, indien men verkoos zich voor dat getal te houden aan 't midden-cijfer van de stemmen die al de kandidaten van iedere lijst verwierven, zooals gedaan werd door eenen medewerker van het tijdschrift *La Représentation proportionnelle* (Juli 1888).

Er dient insgelijks opgemerkt te worden dat, hadde men werkelijk het stelsel d'Hondt bij die verkiezing toegepast, de verdeeling der zetels onder de partijen dezelfde ware geweest, maar de volgorde der kandidaten kon verschillend zijn; trouwens, met het tegenwoordig stelsel, was die orde nooit anders dan 't gevolg van eenige gemengde, zoogezegd « *bonte* » stembriefjes, daar het meerendeel der kiezers hunne persoonlijke voorkeur niet kunnen uitdrukken zonder het belang hunner partij te krenken.

Onafhankelijken.

Souzée	8191
d'Oultremont . . .	8181
de Merode	8094
de Borchgrave . . .	8042
Systermans	8037
Stroobant	8037
Bilaut	8036
Simons	8036
Slingeneyer	8033
Parmentier	8029
de Smedt	8001
Mesens	7989
Norinx	7968
Casse	7966
Jacimart	7926
Théodor	7919

Liberale Bond.

Buls	6933
Guillery	6875
Bergé	6740
Dustin	6693
Hollevoet	6664
Rousseau	6657
Vanderkindere . . .	6645
Lepage	6628
Hanssens	6621
Huysmans	6612
Reisse	6610
Urban	6589
Vauthier	6577
Claessens	6563
Spinnael	6520
Van Meenen	6512

Liberale Vereeniging.

Carpentier	3592
Janson	3550
Dansaert	3493
Demeur	3471
Le Poutre	3399
Lambiotte	3387
Hanrez	3376
Feron	3372

Werkerspartij.

De Paepe	994
Van Caubergh . . .	948
Bertrand	930
Volders	930
Vandendorpe . . .	929
Delporte	909
Sas	906

Vlaamschgezinden.

Dedeyn	504
Kops	376

Men hoeft nog slechts de op iedere lijst uitgebrachte stemmen te verdeelen door 1, 2, 3, 4, 5, 6, enz., de verschillende aldus verkregen uitslagen rangschikkende volgens de belangrijkheid er van :

	<i>Onafhankelijken.</i>	<i>Liberale Bond.</i>	<i>Liberale Vereeniging.</i>
1. . .	8191	6933	3592
2. . .	4095 1/2	3466 1/2	1796
3. . .	2730 1/3	2311	1197 1/3
4. . .	2047 3/4	1733 1/4	898
5. . .	1638 1/5	1386 3/5	718 2/5
6. . .	1365 1/6	1155 3/6	598 2/3
7. . .	1170 1/7	990 3/7	513 1/7
8. . .	1023 7/8		

De eerste der zestien zetels wordt toegekend aan de partij die het sterkste quotiënt bezorgde ; de tweede, aan de partij die de volgende hoeveelheid levert, en zoo voort, tot de zestien mandaten toegekend zijn.

Zoo ziet men dat de lijst der *Onafhankelijken*, met 8,191 stemmen, 7 zetels zou verworven hebben ; de lijst van den Liberalen Bond (*Ligue libérale*) : 6, met 6,933 stemmen ; de lijst der Liberale Vereeniging (*Association libérale*) : 3, met 3,592 stemmen.

Noch de lijst der werkerspartij, noch die der Vlaamschgezinden, zou eene plaats hebben bekomen ; doch, men dient in aanmerking te nemen dat geene van beide zelfs het zestiende der uitgebrachte stemmen verwierf.

Dezelfde berekening, op de algemeene verkiezingen van 1892 in hetzelfde arrondissement toegepast, hadde op 18 te verdeelen plaatsen 11 zetels gegeven aan de liberalen en 7 aan de onafhankelijken, vermits de meest begunstigde candidaat van eerstgemelden 11,839 stemmen behaalde en de meest begunstigde van laatstgemelden, 8,297 stemmen.